

Anmeldelser

D.O.F.: Truede danske fugle. Rød liste over truede ynglefugle i Danmark. Udarbejdet af Tommy Dybbro, i redaktionen endvidere Lorenz Ferdinand og Uffe Gjør Sørensen (56 sider, 1 tabel, talrige fotos og udbredelseskort). Dansk Ornithologisk Forening, København 1980. Pris kr. 38,55 hos DOF-Salg.

I anledning af Europarådets kampagne »Bevarelse af Europas vilde planter og dyr og deres levesteder«, har tre af DOF's fagfolk udarbejdet denne prisbillige lille bog om de fuglearter, vi har særlig grund til at nære bekymring for. Bogen er en såkaldt »rød liste«, en fortegnelse over de arter, der er truet med udryddelse af den ene eller anden grund. Lignende røde lister er udgivet i andre lande.

Selve listen findes i form af en tabel inde i bogen og igen med manende rød farve på bagsiden. Efter indledende afsnit om årsager, trusler og beskyttelsesforanstaltninger, følger en forklaring på kriterier for udvælgelse af arter og disses placering på skalaen. Listen er nemlig tredelt: Kategori A (14 arter) er de direkte truede, som sandsynligvis må have særlig beskyttelse for at klare sig i landet. Kategori B (19 arter) er ikke umiddelbart truede men af flere grunde sårbare, f.eks. findes nogle af dem kun på en enkelt eller ganske få lokaliteter. Kategori C (8 arter) er ikke akut truede eller sårbare men er med p.g.a. ringe bestandstørrelse. I alt omfatter den danske røde liste altså 41 arter, eller en femtedel af vore ynglende arter, et uhyggeligt højt tal. Desværre ser det ud til, at vi allerede har mistet en af dem, nemlig Dværgmågen; får vi mon nogensinde den igen?

Der kan ikke være tvivl om, at de 14 arter i kat. A er stærkt truede, og jeg ville selv have tilføjet endnu et par stykker. Hvorfor er Stor Skallesluger (15-20 par) »kun« sårbare, og Stor Tornskade (10-20 par) er anbragt helt nede i kat. C. Til gengæld forekommer det mærkeligt at medtage en art som Korttået Træløber (150-200 par), når andre som f.eks. Lille Flagspætte, Savisanger, Rødtoppet Fuglekonge eller Gulirisk ikke er fundet værdige til at være med. Er Markpiberen (30-50 par) mindre sårbare end Tejsten (350-450 par)? Jeg vil foreslå, at man næste gang slår kategorierne B og C sammen til én; der er nemlig ingen principiel forskel på dem, og så kan man roligt flytte arterne Stor Skallesluger, Engsnarre, Stenvender og Stor Tornskade op i kat. A (medmindre de da går så meget frem, at de helt skal ud, men hvem tror på det).

Den helt overvejende del af teksten er helliget en gennemgang af de 41 arter, med en kort omtale af status, årsager til nedgangen og forslag til beskyttelse. Hver art har fået et udbredelseskort og et fotografi, der i næsten alle tilfælde er ualmindeligt

velvalgt. Bogen fremtræder i det hele taget meget smukt og egner sig fortræffeligt til gavebog. Køb den hos DOF-Salg og vær med til at bevare vore sjældne ynglefugle — inden det er for sent. *BPN*

Kaj Westerskov: Engelsk-dansk ornithologisk ordbog (64 sider, 37 fotos af forf.) Dansk Ornithologisk Forening, København, 1980. Pris kr. 49,20 hos DOF-Salg.

Det engelske sprogs betydning illustreres klart med tal fra bogens indledning: Ikke alene er engelsk modersmål for 300 mill. mennesker og delvist omgangssprog for yderligere 775 mill.; det er også i stigende grad blevet det internationale meddelelsesmiddel i al videnskab. 70,2% af alle videnskabelige publikationer om fugle er i dag trykt på engelsk, mens yderligere 10,1% har engelsk resumé. Kendskab til engelsk er dermed blevet noget af en forudsætning for at beskæftige sig med ornitologi udover fuglekigger-planet. Den store skranke, som sikkert afholder mange fra at kaste sig over den vidtspændende engelsksprogede fuglelitteratur (og DOFT's engelsksprogede artikler) er uden tvivl de mange fagudtryk, som ikke er med i vor ballast i form af skolens engelskundervisning, samt at fagsprogets mangfoldige finesser ikke forklares i de gængse ordbøger.

Kaj Westerskov burde som dansker, med 30 år bag sig som ornitolog i engelsktalende lande, være manden, som både ved, hvor vore problemer ligger og hvordan den engelske fugleterminologi skal fortolkes. Hans bog omfatter 1.135 udvalgte ord med en kortfattet dansk forklaring, desuden et lille afsnit om engelsk praksis ved opdeling af ord og brug af bindestreg, en liste over forkortelser og over navne på samtlige fugle set på De Britiske Øer og i Danmark, og endelig en itteraturliste. For at live op på en ellers kedelig form for tekst er bogen illustreret med 37 fotos, for en stor del New Zealandske fugle. Det sidste kan være udmærket i en bog, som fremfor alt skulle åbne vore øjne mod det store udland.

Alle væsentlige fagudtryk er med, men indenfor en 64 siders ramme er det selvsagt nødvendigt med en vis prioritering af de resterende mulige stikord. Stort set finder jeg det foretagne udvalg meget rimeligt. Angående artsnavne er det en meget passende begrænsning at holde sig til de britiske og danske arter samt påpege de forvirrende tilfælde, hvor engelsk og amerikansk sprogbrug er forskellig. Kun få betegnelser for højere kategorier af fugle er med. Men når f.eks. **caprimulgiform** er med, hvorfor så ikke også nævne **falconiform**, **gruiform**, **piciform** etc.? Fra forf's specialefelt — jagt og opdræt af hønsefugle — findes enkelte udtryk, som er ret sjældne i de almindelige ornitologiske tidsskrifter (**capon**, **brace**, **clocker**, **hackles**, **pip**, **pullet**). Nogle få ord er så tilpas udbredte i dagligsprog, at de måske

kunne overlades til de almindelige ordbøger, f.eks. **unidentified, corn, obscure voice, beech** (hvorfor denne ene træsort, når alle de andre mangler?). Når **monophyletic** er nævnt, hvorfor så ikke modsatsen **polyphyletic**? Inkonsekvenser og mangler (iflg. min subjektive vurdering) er imidlertid få.

Den danske del af teksten er ikke kun oversættelser af de engelske ord. For de fleste ornitologiske eller generelt biologiske fagtermer får vi klare, korte men som oftest fuldt tilstrækkelige forklaringer. Der ryddes op i talrige udbredte misforståelser og sammenblandinger af begreber. Vi får klart præciseret, hvornår vi skal bruge det ene eller andet ord, og i mange tilfælde påpeges en stribe specialtilfælde, som f.eks. under **colony** (ynglekoloni): **Penguin rookery, rookery, heronry, gullery, ternery**.

Der er nogle småfejl. Hos Den Sortbrynede And (Fig. 32) betegner **superciliary stripe** den lyse stribe over øjet og ikke den sorte *gennem* øjet. Fuglen på Fig. 34 er ikke en Dværghflamingo men en almindelig Flamingo. Den amerikanske Sage Grouse (under strutting ground) bør ikke oversættes Salvia-grouse, men Malurt-grouse, idet **sage** i dette tilfælde ikke angiver salvia, men malurt-arten *Artemisia tridentata*. Nogle få forklaringer kan virke misvisende, eller forekommer mig utilstrækkelige (**biometry, phenotype, morphology, swamp**). For **ecotope** forekommer moderne definitioner, som stærkt afviger fra Westerskovs. **Systematics** og **taxonomy** bruges i litteraturen tit (fejlagtigt) som synonyme, og Westerskov klarer desværre ikke at få den afgørende forskel mellem de to frem. Eksemplerne på kønsdimorfi i fjerdragt, Urfugl og Dompap, er *ikke* uafhængig af alder, som forfatterens definition af udtrykket angiver. Definitionerne på **euryeocious** og **eurytopic** burde byttes om. **Teleology** udlægges som hensigtsmæssigheden i naturen, men jeg synes ikke, definitionen giver ordet en tilstrækkelig odørs klang. Naturen kan sagtens være hensigtsmæssig, men dette er alligevel kun et resultat af blindt virkende evolutionsprocesser. Teleologien tager som udgangspunkt, at udviklingen er finalistisk, d.v.s. styret mod et forudbestemt mål, og er dermed nærmest en naturforskers kardinalsynd. En forklaring vil jeg protestere vildt imod: Dagslysets tiltagen om foråret er ikke en ultimatum men en overordnet, proximat faktor for kønsorganernes modning. Den ultimatum faktor er den *evolutionsmæssige* årsag til en specifik justering af en arts følsomhed over for tiltagende dagslængde.

De uheldige forklaringer udgør imidlertid en meget lille del af den samlede mængde stikord (jeg har kontrolleret samtlige stikord). De fleste udlægninger er meget elegant klaret, og min helhedsvurdering må således blive, at bogen imødekommer behovet på en udmærket måde. Den vil givet være en enorm hjælp for enhver, som forsøger at trænge ind i den engelsksprogede fuglelitteratur. Den må også anbefales for professionelle translatører, som uanset hvor godt de mestrer daglig-engelsk, har en sør-

gelig evne til at oversætte fagtermer direkte, ofte med de mest vanvittige resultater. Mon ikke mange oversættelsesfadæser i TV's naturfilm kunne have været undgået, hvis translatøren havde læst Westerskovs ordliste?

Altså: køb bogen hos DOF-Salg.

JFj

Tommy Dybbro: *Storken* (112 sider, 12 kort, 5 tabeller, talrige fotografier samt tegninger af Jens Gregersen). Skarv naturforlag, 1979. Pris kr. 79,50.

At *Storken* skulle med i Skarv's ornitologiske serie var en oplagt sag, også at bogen skulle skrives af Tommy Dybbro, der er den nulevende danske ornitolog, der har beskæftiget sig mest med *Storken*. Bogen er blevet en særdeles læseværdig beretning om den europæiske Hvide Stork, med hovedvægten på de veldokumenterede danske forhold. For fuglefotografer er *Storken* et taknemmeligt offer, og bogen er da også overdådigt illustreret med nye og gamle fotografier; dog kan man ikke helt frigøre sig fra den tanke, at nogle af billederne er sat på som fyld. Jens Gregersens tegninger er fremragende og liver op blandt fotografierne.

Storkens yngleudbredelse er godt kendt, ligeledes bestandsstørrelser i de enkelte lande, hvor Danmark som bekendt udgør artens nordvestgrænse. Forf. refererer de seneste optællinger i Europa, og tallene taler deres tydelige sprog om en kraftig nedgang i bestanden i Nordvest- og Vesteuropa, mens der er fremgang i Østeuropa. Mange forklaringer har været givet, og forf. opregner en lang række, hvoraf klimaændringen vel er den mest nærliggende. Men forf. kan ikke få denne forklaring til at stemme med den pæne ungeproduktion i randområderne, altså Danmark og Vesteuropa, idet det viser sig, at ungeproduktionen i randområderne faktisk er højere end længere inde mod centrum af udbredelsen. Dette behøver der nu ikke at være nogen modsætning i (se nedenfor). En af de negative faktorer, som virkelig bekymrer forf., er de mange dødsfald mod el-ledninger, og han citerer en tysk undersøgelse, der er kommet frem til, at »næsten 3 ud af 4 Storke dør i løbet af deres første leveår, og heraf har el-ledningerne deres væsentlige del af skylden«. Lad os kalde det en dødelighed på 70% i første leveår. En stor ungedødelighed er Dybbros bud på hovedårsagen til tilbagegangen; dette synes at stemme med, at den danske bestand består af ret gamle fugle, og et sådant »ældreproblem« må naturligvis betyde nedgang i bestanden, såfremt der ikke kommer yngre fugle til at erstatte dem, der falder fra. Tallet 70% lyder måske nok voldsomt men burde i virkeligheden ikke forskrække os. Det kan således nævnes, at det tilsvarende tal for Kongeørn ligger meget tæt herpå, idet 75% af alle Kongeørne aldrig når den kønsmodne alder, og så har Kongeørnen endda en årlig ungeproduktion, der

kun er halvt så stor som Storkens (og det er en meget stor forskel for så langsomt reproducerende fugle). Derfor er 70% dødelighed i Storkens første leveår ikke på nogen måde alarmerende. Desuden ved vi, at Storke er gået frem i f.eks. DDR og Østtyskland, og disse to lande er bestemt ikke underforsynet med el-ledninger. En østtysk kollega fortæller mig, at problemet er lige så stort hos dem som hos os. Så jeg tror ikke, at el-ledningerne er slet så fatale som forf. frygter.

Man kunne tænke sig følgende mekanisme til forklaring af udviklingen indenfor de seneste 100 år: Der sker langsomt en klimaforværring i et randområde, hvilket medfører, at ungstorkene ikke når helt ud til deres hjemegn. Derimod er de gamle fugle meget stedfaste og vender stadig tilbage til de gamle redesteder. Tabellen side 49 viser klart, at det er de gamle fugle, der producerer flest unger, et helt generelt fænomen hos fuglene. Den gode ungeproduktion i randområderne kunne tyde på, at det er gamle fugle, der har ynglet her (hvilket forøvrigt er bekræftet for Danmarks vedkommende). Ungfuglene behøver ikke nødvendigvis at forblive flere hundrede km syd for deres fødested, sådan som en tysk undersøgelse synes at modsige; ganske små afstande over en årrække vil efterhånden bekræfte tendensen til en underforsyning af ungstorker i randområderne. Kortet på side 74 kunne fortolkes på denne måde, idet det viser, at nordjyske Storke har en højere ungeproduktion end de sønderjyske. Når denne mekanisme har virket over en årrække, vil der efterhånden komme et overskud af ungfugle inde mod centrum af udbredelsesområdet, med bestandsfremgang til følge og evt. udvidelse af yngleområdet i modsat retning af tilbagevandringsområdet. Det er netop hvad der er sket i Storkens tilfælde. De gamle Storkes stedfasthed er sikkert årsagen til, at vi overhovedet har Storke som ynglefugl i Danmark i dag.

I bogen ser man, hvor grundige studier, der er udført over Storke i Europa, også i Danmark. Måske burde man nu flytte interessen fra ungeproduktion med de dertil hørende vejrstatistikker for ungeperioden over til studier af den periode, som muligvis er den virkelig kritiske, nemlig før-æglægningsperioden, altså ankomsttidspunktet om foråret. Måske er det vejrforholdene i denne tidlige fase af ynglecyklus, der er afgørende for, om ungfuglene slår sig ned og yngler i det pågældende område.

Af ovenstående bemærkninger skulle det fremgå, at undertegnede er tilhænger af klimateorien som forklaring på tilbagegangen, men jeg kan da kun være enig med forf. i, at alle de negative faktorer, der nævnes i bogen, rimeligvis har fremskyndet processen.

Bogen fortæller på glimrende vis om Storkens forskellige måder at anbringe sin rede på. Det er glædeligt at se, at også helt nye muligheder, f.eks. i et parcelhuskvarter, bliver udnyttet. Reder i træer

omtales også, men her ville jeg ønske, at forf. havde boret lidt dybere i dette højst interessante emne, ikke mindst da det har vist sig, at op mod 90% af de nyindvandrede Storke i Estland bygger i træer. Det kunne være spændende at høre om evt. konkurrence med Sort Stork, og skovrederne gør det vel heller ikke helt usandsynligt, at arten kan være kommet til Danmark noget tidligere end 1400-tallet, som Dybbro mener.

Storkens træk behandles indgående, og her har dansk ringmærkning jo hævdet sig smukt og bidraget til, at Storkens træk hører til de bedst kendte. Danmark ligger på grænsen mellem sydvest- og sydøsttrækkende fugle, de fleste dog sidstnævnte. M.h.t. sydvesttrækkerne kunne forf. have nævnt, at man for nylig har opdaget, at de Storke, der trækker gennem Sahara, i de senere år er gået delvis over til nattræk, idet de nemlig har fundet på at bruge termikken, der opstår over gasflammerne i oliefelterne. Der er store fordele for fuglene ved at trække om natten, men hidtil har de store svæveflyvere (storker og rovfugle) jo ikke kunnet bruge natten til træk men har måttet vente på solens varme, der skaber den nødvendige termik. Eksemplet er en god illustration af Storkens store tilpasningsevne.

I bogen læser man også om de omfattende bestræbelser, der gøres både i Danmark og andre steder for at redde Storke som ynglefugl i det pågældende land. Så længe anstrengelserne indskrænker sig til reparation af reder og kortvarig pleje af tilskadede fugle, må den slags arbejde vel siges at være i orden, men i Frankrig er man gået mere håndfast til værks: »For at undgå problemerne i vinterkvarteret har man . . . forhindret ungstorkene i at tage på træk ved at stække vingefjerene. Erfaringer viser, at når en stork har tilbragt to vintre i Europa, har den mistet sit trækinstinkt for altid«. Det ville have tjent Dybbro til ære, hvis han havde taget afstand fra denne fremgangsmåde, som kun kan betegnes som direkte overgreb mod Storkene. Der må være grænser for, hvor groft vi skal manipulere med individerne for at bevare en art som ynglefugl. Storke er ikke truet som art, og selvom det er trist, at den er ved at forsvinde hos os, så kan det ikke være meningen, at vi skal holde på den for enhver pris. Jeg håber ikke, at den danske storkegruppe har tænkt sig noget i retning af det franske »redningsforsøg«.

Bogen slutter med en kort omtale af Den Sorte Stork og en litteraturliste. For den der ønsker en all-round orientering om en velstuderet og populær fugl, er Dybbros bog et virkelig godt køb. I den slags fremstillinger, som forsøger at komme hele kompasset rundt, vil man altid kunne finde punkter, man gerne havde set uddybet, som f.eks. Kahl's sammenlignende studier over storkefamilien, men det skal ikke overskygge den kendsgerning, at man får god valuta for pengene i denne bog, der fortjener en vid udbredelse. Vi ser med spænding frem til de kommende bind i serien.

Lasse Kreutzfeld: Fuglesang. sammenlignende beskrivelser og lydoptagelser af 36 danske fuglearters sang (112 sider, tegninger af forf.). Høst & Søn's Forlag, København 1980. Pris kr. 68,00 for bogen + kr. 48,00 for tilhørende kassettebånd.

Lasse Kreutzfelds bog + bånd må hilses meget velkommen, idet jeg er sikker på, at netop en sådan behandling af emnet fuglenes sang udfylder et meget bredt behov hos mange naturinteresserede, ikke kun blandt ornithologer der i forvejen har et vist kendskab til de almindeligste arters sang. Man vil gennem bogen kunne få systematiseret sin erfaring og viden og derved få noget at »hænge det hele op på«, men også for den almindelige naturvandreren, der med åbne sanser møder op på nattergaleturen i maj måned eller deltager i vinterens aftenskoler eller studiekredse i emner af ornithologisk art, er denne bog en virkelig god vejledning.

Lige siden Poul Bondesen skrev sin bog »Fuglesangen — en verden af musik«, har der ikke rigtigt på dansk været udgivet et materiale, der systematisk og pædagogisk hjalp almindelige mennesker i gang med at lære fuglenes stemmer at kende. Der er i tidens løb udgivet mange plader og bånd, men de har kun sjældent været ledsaget af forklarende tekst i større stil. Det har oftest været overladt til folk selv at finde frem til brugbare forskelle, når fuglene i felten skulle identificeres ud fra sangen. Lasse Kreutzfelds bog og bånd er et glimrende eksempel på et materiale, der netop tager fat her.

Efter et par korte indledningskapitler om »Fuglestemmer og bio-akustik« og om hvordan bånd og bog bruges sammen, samt en oversigt over visse hjælpeudtryk, der er anvendt i bogens tekst, følger en systematisk gennemgang på 85 sider af 36 almindelige danske fuglearters sang. Udvalget er godt og typisk i sin repræsentation af de almindeligste arter. Rækkefølgen er ikke den sædvanligt anvendte i fuglitteraturen, idet vægten er lagt på en rækkefølge, der tilgodeser en sammenligning af arter med et vist fællespræg i sangopbygningen. Via to indholdsfortegnelse er det dog ganske let at finde frem til bestemte arter både i bogen og på båndet, hvis dette ønskes. Bog og bånd følger naturligvis hinanden, så man hele tiden har en forklarende tekst, mens båndet kører.

Under hver arts gennemgang er der et afsnit, som meget klart, grundigt og kontant fortæller om de karakteristiske, generelle træk ved artens sang. Dette afsnit er spækket med fine, rammende udtryk. Derefter nævnes levested (biotop) og sangperiode, og hver art sluttet med et grundigt afsnit om forvekslingsmuligheder. I teksten er alle fagudtryk fremhævet, så man kan slå dem op i bogens indledende afsnit.

Bag i bogen følger en kortfattet »special-nøgle« til bestemmelse af fem arter med udpræget serie-

sang (Havesanger, Kærsanger, Gulbug, Sivsanger og Rørsanger), altså fugle med sang bestående af 1-flere sammenhængende motiver uden pauser og af meget varieret længde. Desuden er der en oversigt, som beskriver hver enkelt af lydeksamplerne på båndet, herunder også hvilke arter, der høres i baggrunden samt oplysninger om optagelsessted og dato. Sådanne oplysninger savner man i høj grad til de fleste øvrige eksisterende bånd — og pladeudgivelser. Bogen slutter med nogle få eksempler på andre udgivelser af lignende art. En egentlig litteraturliste er ikke taget med.

Båndet er af meget høj teknisk standard, specielt når man betænker, at der er tale om et kassettebånd, hvor det ofte kan være svært at få et helt naturligt lydindtryk frem hos bl.a. arter med udpræget høje toner som f.eks. Fuglekonge, Sortmejse, Rødhals o.l. Ved kopiering og produktion af bånd går det tit især ud over overtonerne, og det er bl.a. disse, der er med til at forme klangkarakteren. Det er imidlertid lykkedes særdeles fint på dette bånd. Alle lyde er meget naturtro. Hos en række arter er flere variationer og sangtyper medtaget, og ofte er der ikke så få baggrundsarter med. På mange plader og andre optagelser er der ved hjælp af tekniske fiduser ofte gjort en del for at undgå denne »forstyrrende baggrundsstøj«, men samtidig kan sådanne optagelser let gå hen og blive så sterile, at den pågældende art, hvorom det drejer sig, tillige bliver unaturlig. Derfor er det dejligt her at møde fuglen i sit naturlige sangmiljø, også selv om dette er en flok småsnakkende mennesker en tidlig april morgen i en stille villahave i Bistrup som baggrund for en syngende Musvit. Det er jo netop denne situation man oftest er ude for, nemlig at skulle skelne den enkelte fugl på baggrund af de mange andre lyde. En fordel ved de mange baggrundsarter er også, at de senere kan bruges som træningsstof, når man er fortrolig med hovedarterne. På båndet er der som ledsagende tekst kun indtalt artens navn som indledning til hver optagelse.

Bogen har et pænt ydre, et behageligt format, en meget overskuelig tekst og er skrevet i et letfatteligt og levende sprog. Tilmed står forfatteren også selv for alle illustrationerne, idet hver art, som indledning til beskrivelserne, er ganske glimrende udført i sort-hvid streg (omslaget i farver).

Jeg har svært ved overhovedet at finde kritisable ting ved bogen eller båndet. Det hele virker meget grundigt og seriøst gennemarbejdet og vil være velegnet til undervisningsbrug på mange niveauer, til både selvstudium og i skoler, ved studiekredse eller anden kursusvirksomhed af ornithologisk art.

Bog og bånd kan købes hver for sig, men det fulde udbytte får man kun ved at bruge dem sammen. Det ville være synd at skille dem ad.

Per Schiermacher Hansen

Fuglesang, 1 & 2. Lyt til fuglene — kend deres stemmer. Optaget af Poul Bondesen, Poul Hansen og Jens Kirkeby. Naturhistorisk Museum, Århus 1980. Pris kr. 50,00 pr. bånd.

Materialet består af to kassettebånd, hver med en spilletid på ca. 1 time. Begge bånd er ledsaget af en folder, som findes både i en dansk og en engelsk udgave. Båndene kan købes og anvendes uafhængigt af hinanden, men tilsammen dækker de stort set alle almindelige, danske sangfuglearter. Grupper som ænder, gæs, ugler, rov-, hønse- og vade-fugle er derfor så godt som ikke repræsenteret.

På bånd 1 gennemgås 31 og på bånd 2 25 forskellige fuglearters sang (samt enkelte kald). Gennemgangen og rækkefølgen af arterne følger et system, der går fra de simple til de mere kompliceret opbyggede sange. Allerede i 1960 lavede Poul Bondesen et lignende system i sin bog »Fuglesangen — en verden af musik«. Systemet er bygget op omkring en analyse af sangen, som tager hensyn til en række faktorer, der indgår i en beskrivelse af fuglens stemmer. I dette tilfælde er arterne gennemgået ud fra bl.a. følgende kriterier: Sangens længde, variation, inddeling, pauser, rytme og motivforløb.

Selv om vægten naturligvis ligger på en gennemgang af de almindeligste arter, så er der dog også kommet nogle med fra den mere sjældne afdeling (Karmindompap, Rødtoppet Fuglekonge, Hortulan, Sydlig Nattergal, Græshoppesanger). Af disse er Karmindompappen stærkt på vej ind i landet og høres ivrigt syngende steder i slutningen af maj og ind i juni, og Græshoppesangeren høres efterhånden mange steder. Derimod hører Sydlig Nattergal stadig til den betydeligt mere sjældne kategori. Den høres bestemt ikke hvert år nord for grænsen, men sandsynligvis er den også mere taget med for sammenligningens skyld med Alm. Nattergal. Det samme kan være tilfældet med Rødtoppet Fuglekonge. Denne vil den ukyndige også kun undtagelsesvis støde på indenfor landets grænser.

Folderen er en slags disposition for optagelserne. Den er kortfattet og i »nøgleform«, men den viser tydeligt, hvordan arterne er passet ind i det på forhånd fastlagte system.

På båndet er der v.h.j.a. indtalt tekst givet en masse oplysninger, ikke blot om de faktorer, der indgår i sangens opbygning, men også bemærkninger om biotop, sangtidspunkt, sangpost og adskillelse fra forvekslingsarter. Hver art starter på båndet med et par korte strofer af sangen, hvorefter teksten bryder ind, mens sangen kører i baggrunden. Oftest er det lykkedes at placere teksten netop med en forklaring til det, der følger umiddelbart lige efter på god pædagogisk vis, men jeg kan nu ikke lide, at båndet kører uafbrudt. Der er ingen pauser mellem de enkelte arter, som man ellers normalt kender det fra andre bånd eller plader. Jeg tror, det let kan forvirre den ikke særligt erfarne,

selv om den ledsagende tekst følger lige efter. F.eks. høres nogle indledende lyde af Gærdesmuttens sang, som om de hørte til Havesangerens sang. Jo, jeg savner faktisk nogle små pauser.

Forklaringerne til de enkelte arter er korte, klare og lette at forstå for uindviede. Mange arter har fået et par »huskeord« med på vejen f.eks. Gøgehunnens »latter«, Karmindompappens »pleased to meet you« og Skovsangerens »5-krone«. Ved Tyrkerduen går det pædagogiske nok lidt over strengen, idet man i forsøget på at vise det 3-delte i sangen illustrerer det med fløjt i hænderne, direkte efterfulgt af en almindelig optagelse af Tyrkerduens kuren. Denne illustrerer faktisk udmærket selv sin 3-delte sang uden menneskeskabte kunstgreb, men der skal nok være nogle, der undrer sig over, hvad det dog er for en besynderlig Tyrkerdue.

Arter, hvis sang ligner hinanden meget, bliver gentaget i forlængelse af hinanden, så forskellene tydeligt høres, og disse forklares grundigt (f.eks.: Musvit/Sortmejse, Havesanger/Munk, Fuglekonge/Rødtoppet Fuglekonge). Nogle arters sang ligger så højt, at båndet, eller måske snarere kassetteafspilleren, har svært ved at gengive den naturligt. Det gælder de to fuglekongearter og Grå Fluesnapper. For at råde bod på det, er de suppleret med optagelser i halv hastighed, så sangens opbygning tydeligt kommer frem. Disse optagelser, der jo ligger meget højt i frekvensen, er fine, når de gengives på en kassetteoptager af bedste kvalitet, men allerede på en optager af middel kvalitet går det noget ud over det naturlige lyd billede. De svageste optagelser på båndene er Top- og Blåmejse.

Begge bånd slutter med en god ide — en fuglestemmequiz. Her bringes alle de på båndet gennemgæede arter i en nummereret, blandet rækkefølge (løsning i folderen). Den er god som kort repetition, og til at prøve sine tillærte færdigheder på. Udgiverne anbefaler den desuden også brugt som selskabsleg!

På begge bånd er der ret meget tid i begge ender, der ikke er udnyttet. Således er der 10 min. på bånd 1 og 4½ min. på bånd 2, så der havde været mulighed for at sætte flere arter på, hvis man havde ønsket det. Den resterende plads kunne f.eks. også være anvendt til de fremtalte pauser mellem arterne.

Bånd og folder vil være velegnede til selvstudium eller f.eks. i forbindelse med studiekredse både til indlæring af de almindelige danske fuglesang og specielt hvis man vil lægge vægten på de faktorer, der indgår i fuglesangens opbygning. Der kræves nok lidt forudsætninger for bl.a. at forstå den præcise dækning af mange af udtrykkene i folderen. En sådan terminologioversigt savnes, men den kan naturligvis findes i anden litteratur. Der er dog ingen henvisninger til en sådan.

Både kassette og folder har et lidt trist udseende. Lidt blikfang i form af farver el. lign. ville kvikke op (desværre ville det jo nok også fordyre det hele),

men konkurrencen på båndmarkedet er stor, og hele materialet fortjener faktisk en smukkere indpakning.

Per Schiermacher Hansen

Staffan Ulfstrand: Fuglenes økologi (141 sider, talrige figurer og stregtegninger af Astrid Ulfstrand). På dansk ved Gert Mathiasen. Hans Reitzels Forlag, København 1979. Pris kr. 84,50 hft.

Der er skrevet tonsvis af litteratur om økologi gennem de seneste 25 år. Nu forligger endelig på dansk en økologibog med fugle som udgangspunkt, skrevet af en kender, den svenske professor i økologisk zoologi Staffan Ulfstrand. For danske læsere er det en fordel, at forfatteren er en nabo, idet mange af hans eksempler er hentet i den nordiske fugle verden.

Bogen er hverken stor eller dyr. Det har sikkert været svært at vælge, hvilke emner, der skulle behandles mere udførligt end andre. Fugleøkologi er et enormt emne, og forfatterens skal ikke bebrejdes, at det har været nødvendigt at gå let henover adskillige ting, som man har set bedre beskrevet andetsteds. Jeg opfatter bogen som en appetitvækker for alle de fuglekiggere, der er interesseret i mere end blot at notere art og antal. Det her handler kort og godt om sammenhænge i naturen.

Der indledes med en kort definition af ordet økologi og en række vigtige fagudtryk. Derefter følger kapitlet »Fuglenes forplantning«. Her er vi med det samme inde i spændende stof, som forfatteren behandler suverænt og med illustrative eksempler; det gælder både yngletidspunkter, ynglebiotoper, sang og revir, kolonier (hvor forfatteren også har informationshypotesen med til forklaring af nyten af at danne kolonier). Afsnittet om ynglestrategier giver også gode eksempler. Flere højnordiske vadefugle har udviklet specielle strategier, f.eks. Temmincksryle og Sandløber, hvor ♀ først lægger ét kuld, som ♂ ruger, hvorefter ♀ lægger endnu et, som hun selv ruger. Forfatteren forklarer det med, at »de nævnte arter er så små, at de ikke kan kæmpe mod predatorer, men må satse på et tilbagetrukket liv i relativt predatorfattige egne«. At denne strategi skulle have noget med predatorer at gøre, har jeg svært ved at se. Man skal huske, at vadefuglene aldrig — heller ikke i særligt gunstige år — øger kuldstørrelsen over 4 æg, som f.eks. Sneuglen og Fjeldvågen gør, og jeg ser de to hurtige kuld som den eneste mulige tilpasning til at forøge ungeproduktionen i situationer med et rigeligt fødeudbud. P.g.a. den korte sommer må kuldene udryges samtidigt, men til gengæld har forældrene ikke noget »besvær« med at fodre ungerne, som jo hos vadefuglene selv finder føden. Afsnittene om kuldstørrelse, life-tables, kønsmodning og redparasitisme er fremragende, ikke mindst eksemplerne.

Det er forståeligt, at forfatteren har været tilbageholdende med at komme ind på genetik, selvom har været nødt til at omtale både genotyper og fænotyper. Disse afsnit vil nok være lidt vanskeligere tilgængelige for den helt forudsætningsløse læser, men går man uden om genetikken (omend af forståelige grunde), skal man nok være ekstra varsom med formuleringerne: »Det naturlige udvalg arbejder med genotyperne, hvis enkelte elementer kaldes gener, og deres respektive fænotyper, d.v.s. med individeren« (p. 41). Jeg vil vove at påstå, at det naturlige udvalg (selektionen) *kun* arbejder med fænotyperne. På side 121 beskriver forfatteren, hvad der sker, når en population, der i meget lang tid har været afskåret fra sin moderpopulation og nu måske har udviklet sig til en selvstændig art, vender tilbage til moderpopulationen: »Men er den en ny art? Det er ikke sikkert. Individerne har jo ikke haft noget motiv til at udvikle mekanismer for at forhindre hybridisering med moderpopulationen«. En sådan sætning nærmer sig i betænkelig grad vulgær-darwinisme og kan give svage sjæle en teleologisk tankegang (forudbestemt, finalistisk evolution).

Slægtsselektion (kin selection) er en ny forskningsgren, som endnu diskuteres blandt de lærde. Jeg føler mig ikke overbevist af forfatterens teoretiske udredning, og hans eksempler er ikke velvalgte, synes jeg. Slægtsselektion indebærer et element af altruisme, at et individ »ofrer« sig for sine slægtninge, men at en forældrefugl, der omkommer under forsvaret af sine unger, skulle være et eksempel på slægtsselektion, er vel ikke sikkert; det kan lige så godt betragtes som en uundgåelig omkostning ved en *øvrigt* hensigtsmæssig adfærd. Eksempel med ungerne, der hjælper forældrefuglene med at opfostre næste kuld unger, overbeviser mig heller ikke, selvom det vistnok er det klassiske. Denne — tilsyneladende altruistiske — adfærd hos ungfuglen kan godt tænkes at være til fordel for den selv, en slags øvelse i at være forældrefugl og fodre unger, og i så fald vil der være en ganske normal selektionspræmie på en sådan adfærd. Forfatteren kunne have citeret eksempler med ynglefællesskaber, hvor flere kønsmodne fugle kun er med som »hjælpere«, f.eks. Galapagosvåge og anier. Vi kommer til at høre mere om dette spændende emne i de kommende år.

Den centrale del af bogen, både bogstaveligt og i overført betydning, er kapitlet »Fuglenes fødeøkologi«. Her mærker man for alvor, at forfatteren er på hjemmebane. Ulfstrand er helt up to date og bringer et væld af nye fortolkninger af ynglestrategier, ressourceudnyttelse og opbygning af komplicerede faunaer, grene af den økologiske forskning der de sidste ti år er kommet fra især meget teoretisk funderede amerikanske forskere. Man fornemmer, at Lack's æra i økologien er ved at være slut. Dette kapitel er hele bogen værd.

Kapitlet »Fuglenes træk« må nødvendigvis blive

kortfattet, men er stort set dækkende. Dog er afsnittet »Fuglene som flyvemaskiner« ikke det bedste, jeg har læst om fuglenes morfologi. F.eks. kan jeg ikke indse, at de store svæveflyveres (gribbe, ørne, storke) indskårne vingespids er til for at forbedre fuglens *glideevne*. Er det ikke mere rigtigt at sige, at de yderste, indskårne håndsvingfjer er til for at *justere højden*, altså helt parallelt med en flyvemaskines flaps. I de senere år har man i høj grad rettet opmærksomheden mod trækfuglenes vinterkvarter, og her mærker man igen forfatterens personlige kendskab til emnet, især Afrika som vinterkvarter for vore trækkende småfugle. Om dette sker der også en intensiv forskning i disse år.

Bogen afsluttes med kapitlet »Den fortsatte skabelse«, altså om artsdannelse, antallet af arter m.v. Om sidstnævnte fastslår forfatteren ligeud, at »jorden rummer så mange arter, som der findes nicher« (p. 117). Det turde være en overdrivelse, som må betyde, at der ikke er plads til flere fuglearter på jorden, men hvem har f.eks. indtaget de ledige nicher efter Gejrfuglen i Atlanterhavet og Vandreduen i Nordamerika? I øvrigt er Gråspurvens succes i Amerika et bevis på, at der her var en udnyttet niche, som først blev fyldt, da mennesket *indførte* Gråspurven, og mange mener, at den nu er godt på vej til at udvikle sig til en selvstændig art. Der er utvivlsomt mange ledige nicher rundt omkring på jorden.

Forlaget har produceret en smuk bog til en meget rimelig pris. Der er næsten ingen trykfejl, en enkelt figur sidder på hovedet. Den danske oversættelse er gennemgående god, men en ornitologisk kyndig oversætter ville ikke have skrevet »højsøfugle« (havfugle) eller »bostandende« (redefaste). Desværre har man ikke undgået nogle helt unødvendige fremmedord, som f.eks. antropomorfistisk, kontrahenterne, abundans, populationsoscillationer og ekstremiteter. Men lad det stå helt klart, at Ulfstrands bog er en af de virkelig gode nyheder på det ornitologiske bogmarked, og jeg tøver ikke med at anbefale den på det varmeste. Den er kolossalt inspirerende, og vil få mange til at se på fugle på en ny måde herefter.

BPN

Verbreitungsatlas der Brutvögel der Schweiz. Redaktion: A. Schifferli, P. Géroudet og R. Winkler. Schweizerische Vogelwarte, Sempach, 1980 (462 sider, talrige tegninger og udbredelseskort). Pris indb. 58 Schw. Fr.

I en usædvanlig nydelig bog præsenteres resultaterne af det schweiziske Atlas-projekt. Under ledelse af Alfred Schifferli, Vogelwarte Sempach, deltog 271 amatørornitologer i dækningen af landets 468 10×10 km kvadrater. Undersøgelsen foregik i perioden 1972-76, og samtlige kvadrater blev dækket, langt de fleste særdeles grundigt. Det betyder, at det schweiziske fugleatlas er ret eksakt. Kun for

et lille antal svært registrerbare arter, f.eks. Hvepsvåge, Skovsneppe, Natravn og Kærnebidder, afspejler de store »huller«, man ser på udbredelseskortene, næppe de faktiske forhold, men er en følge af manglende registrering.

I alt 188 arter blev fundet ynglende i Atlas-perioden. I Danmark var tallet 189. Schweiz har et meget varieret landskab med mange forskellige biotopstyper. Det kan ses på antallet af arter, som findes i de enkelte kvadrater. Det højeste antal arter, der blev registreret i et kvadrat, var 134. I gennemsnit for hele landet ynglede der 86 arter pr. kvadrat. I Storbritannien, hvor man også brugte 10×10 km kvadrater, var tallet 75. Husrødstjert og Gærdesmutte forekom i det største antal kvadrater, nemlig i 466 af de ialt 468.

I nogle indledningskapitler fortæller om bl.a. arbejdsmetoderne, der var de samme som herhjemme, projektets forløb og hvad materialet kan bruges til. Som i de tidligere udkomne Atlasbøger er der for hver art et udbredelseskort (af sikkerhedsmæssige grunde bringes der ikke kort af Kongeørn og Vandrefalk), en tegning af arten og en analyserende tekst. I teksten, der er på både tysk og fransk, kommenteres udbredelsen, såvel den vertikale som den horisontale. Desuden berettes om ændringer i udbredelse, artens biotopvalg, bestandstæthed og trækforhold. Især de kvantitative opgørelser af yngletætheden er vigtige. Atlasmetoden giver kun et kvalitativt billede af arternes udbredelse. Men ved at sammenholde dette med de senere års mange bestandsopgørelser i enkeltområder, er det i mange tilfælde muligt at beregne bestanden på landsbasis.

Tommy Dybbro

R. M. Teixeira: Atlas van de Nederlandse Broedvogels. — Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, 1979 (431 sider, talrige tegninger og udbredelseskort). Pris hft. 34,75 Du. fl. (Hollandske gylden).

Med udgivelsen af de hollandske og schweiziske Atlasbøger foreligger nu resultaterne af ialt 5 europæiske Atlas-projekter. Hidtil har Storbritannien, Danmark og Frankrig præsenteret resultatet af disse nationale kortlægninger af ynglefuglene, og flere kan forventes at komme med i nær fremtid.

Feltarbejdet til det hollandske Atlas-projekt blev udført i årene 1973-77 og var baseret på 5×5 km kvadrater, samme størrelse som i Danmark. Samtlige 1671 kvadrater (vi havde 2160) blev dækket på en enkelt nær. Og dækningen af kvadraterne var særdeles god. I 1505 af kvadraterne skønner man således, at over 90% af det faktiske antal arter blev registreret, og i resten af kvadraterne menes det, at 70-90% af arterne er kommet med.

De udbredelseskort, der præsenteres i bogen, er derfor blevet til på et solidt og sikkert grundlag. Bogens opbygning ligner til forveksling den tilsva-

rende engelske, dvs. med et helsides udbredelseskort (med smukke grønne prikker) for hver art, en tilhørende tekst, der uddyber udbredelse og ændringer i status samt en vurdering af bestandsstørrelse m.m.

Bogen er på hollandsk, og det begrænser selvfølgelig dens anvendelse noget. Er man i besiddelse af en vis portion tyskkundskab, er man dog som dansker ikke så ringe stillet. Og man får et rimeligt udbytte ved at pløje sig igennem teksten. Alene udbredelseskortene fortæller imidlertid tit mere end mange ord.

Stor Kobbersneppe må være en af karakterfuglene i det hollandske landskab. Den samlede ynglebestand i landet anslås til 120.000 par, det samme som antallet af Viber vurderes til. Men Holland er ikke kun flade engstrækninger. I den centrale og østlige del af landet er der mange små og store skove, og de huser pæne bestande af f.eks. Musvåge (1.650 par i hele landet), Duehøg (350-400 par) og Hvepsevåge (50 par). Lærkefalken er med en bestand på godt tusind par fundet ynglende i over halvdelen af landets kvadrater.

Af andre interessante forekomster kan nævnes, at Lille Rørvagtel er registreret i hele 38 kvadrater og Dværgrørvagtel i 29 (sidstnævnte er ikke bemærket i Danmark siden 1899, den må da dukke op i ny og næ). Strandskaden yngler overalt i indlandet, Pomeransfuglen er stadig regelmæssig ynglefugl i landet efter indvandringen i begyndelsen af 1960'erne, mens Alm. Ryle er på nippet til helt at forsvinde som hollandsk ynglefugl. Dværgmågen har fornylig etableret en fast ynglebestand, der i 1978 talte hele 61 par. Og tænk at der i Holland, som kun ligger nogle få hundrede kilometer fra Sønderjylland, yngler 25.000-35.000 par Turtelduer. Sortspætten har unægtelig haft succes, siden den indvandrede som ynglefugl i begyndelsen af dette århundrede. Bestanden tæller i dag 1500-2500 ynglepar. Cettisangeren er kommet til Holand og yngler nu flere steder. Det samme gælder Cistussangeren (sml. udbredelseskortene i »Europas fugle«). Hvornår dukker de op i Danmark?

Desværre har hollænderne begået samme fatale fejl som udgiverne af den danske Atlasbog. For at billiggøre fremstillingen har man valgt en alt for ringe og lidet holdbar indbinding. Det er jo en opslagsbog, som man vil konsultere utallige gange. Og for den flittige bruger vil bogen hurtigt komme til at hænge i laser. Nuvel, det vil vel næppe ske for en dansker, og hvad angår det indholdsmæssige kan bogen varmt anbefales.

Tommy Dybbro

Stonehouse, B. (ed.): *The biology of penguins* (555 sider, talrige illustrationer). London: Macmillan, 1975. Pris £9.50 indb.

ner, skal præsentere kvalificeret, moderne videnskabelig forskning. Bogen er godt produceret, med informative stregtegninger og diagrammer og talrige sort/hvide fotos.

Udgiveren, Bernard Stonehouse, har selv arbejdet med et bredt udvalg af ynglebiologiske og økologiske tilpasninger hos pingviner. Med sig har han hele 24 forfattere, hver især specialister, og bogen giver dermed højt kvalificerede fremstillinger af vidt forskellige aspekter. Det at have mange forfattere garanterer for, at forskellige fortolkningsmuligheder kan komme til udtryk. Det er navnlig tilføjet med de to uafhængige analyser af Adeliepingvinens pardannelsesadfærd.

G. G. Simpsons gennemgang af de fossile pingviner er up to date, men der mangler desværre stadigvæk materiale som definitivt belyser pingvinerens oprindelse og tidligste udvikling. C. M. A. Baker og C. Manvell er gået nye veje og har set på sammensætningen af pingvinerens proteiner. Heller ikke denne evidens giver et klart svar, men bestyrker dog antagelsen om, at pingvinerne udviklede sig fra stormfugle. Et kapitel med gode perspektiver er R. Zusi's forsøg på at sammenkæde vore kundskaber om fødevalg og fouragering med kæbeanatomien. I andre anatomisk/fysiologiske afsnit gives en oversigt over dykketeknikker og dykningens fysiologi, og en om temperaturregulering hos Galapagospingvinen, som dels dykker i Humboldt-strømmens kolde vand, dels yngler i intens varme på land.

Ni artikler gennemgår forskellige arters biologi, specielt deres ynglecyklus. Den mest interessante er nok J. Warhams udtømmende oversigt over alle de toppede pingviner og deres ynglebiologi. J. Conroy samler evidens for, at flere pingvinarter øger i antal, og antyder en forbindelse med, at hvalerne er nær udryddelse og at der dermed bliver mere føde for pingvinerne.

Pingviner har været genstand for meget indgående studier. Alligevel afslører bogen, at der stadig er store huller i vor viden, f.eks. ved vi meget lidt om pingvinerens liv udenfor yngletiden og om biologien hos enkelte af de tempererede områders pingviner. Heller ikke synes nogen at have det nødvendige overblik til at kunne samle trådene og søge en generel sammenhæng mellem klima, fødeøkologi og ynglestrategier. Enkelte vigtige arbejder om pingvineres vandring, orientering og tilpasninger til ekstrem kulde refereres end ikke. Bogen giver altså ingen samlet fremstilling af pingvinerens biologi, men er snarere en stimulerende samling gode essays, som kan antyde hvor fremtidig pingvinforskning kan koncentrere sin indsats. Den taler dermed mere til pingvinspecialister og til andre, som søger ideer til løsning af specifikke problemer, end til den som måtte ønske at skaffe sig et standardværk om pingviner.

JFj

Dette er første bind i en serie »Biology and environment« som, med udgangspunkt i velafgrænsede em-